

PRZEJAWY I UWARUNKOWANIA TWÓRCZEGO WIĄZANIA TEORETYCZNEJ WIEDZY PEDAGOGICZNEJ Z PRAKTYKĄ EDUKACYJNĄ

Wstęp

Teoretyczna wiedza pedagogiczna oraz praktyka edukacyjna są dziedzinami mającymi potencjalnie wiele wspólnych płaszczyzn. Teoretyczna wiedza pedagogiczna powstaje na skutek rozwiązywania problemów z zakresu wychowania, kształcenia i samokształtowania człowieka, które wchodzą w zakres poznania pedagogicznego i praktyki pedagogicznej, w której weryfikowane są nowe konstrukty teoretyczne. Pedagogika ma sens społeczny wówczas, gdy jej wiedza teoretyczna jest użyteczna w praktyce. Praktyka edukacyjna nabiera żywego wyrazu, gdy spożytkowuje się w niej owoce poszukiwań poznawczych w pedagogice. Jednak w rzeczywistości nie wykorzystuje się w pełni możliwości efektywnego wiązania obu wymienionych dziedzin, co obniża jakość teoretycznej wiedzy pedagogicznej i praktyki edukacyjnej. Warto więc dokonać analizy możliwości twórczego wiązania teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką edukacyjną ze zwróceniem uwagi na obustronne zależności, a nie tylko jednostronny przepływ idei teoretycznych do praktyki. Takie podejście – jak się zdaje – umożliwia dostrzeżenie i realizowanie elementów współdziałania poznawczego i praktycznego – badaczy pedagogicznych i nauczycieli, umożliwia więc modelowanie ich współpracy w duchu *edukacyjnej wspólnoty*. Niniejszy tekst temu właśnie poświęcam, zwracając uwagę zarówno na realne możliwości wiązania dokonań pedagogiki ze sferą praktyki, jak i na uwarunkowania tego procesu. Analizując możliwości, zwracam uwagę na trzy rodzaje związków: oddziaływań teorii na praktykę, wpływu praktyki na teorię, obustronnych związków teorii i praktyki; rzecz przedstawiam przede wszystkim w wymiarze badań naukowych i prób nowych rozwiązań praktycznych.

Oddziaływania teoretycznej wiedzy pedagogicznej na praktykę edukacyjną

Możliwości oddziaływania teoretycznej wiedzy pedagogicznej na praktykę edukacyjną związane są przede wszystkim z rozwiązywaniem pedagogicznych problemów

badawczych. Układając problemy badawcze w kontinuum na osi „teoretyczność–praktyczność” można uzyskać następujący podział:

1. **Problemy metateoretyczne, metametodologiczne** związane z formowaniem naukowych, poznawczych, teoretycznych, metodologicznych podstaw pedagogiki. Rozwiązywanie tych problemów wyznacza relacje między pedagogiką a praktyką wychowywania, kształcenia i samokształtowania człowieka, określa zakresy ingerencji badaczy w sferę praktyki pedagogicznej. W tym obszarze więc określa się rolę pedagogiki jako dyscypliny społecznie użytecznej.

2. **Problemy teoretyczne** związane z budowaniem systemu teoretycznej wiedzy pedagogicznej generują badania dostarczające danych, które z jednej strony stają się tworzywem tej wiedzy, z drugiej strony stanowią źródło poznania dla praktyków pedagogicznych. Odkrywane prawidłowości pedagogiczne (deterministyczne i korelacyjne, jednoznaczne i statystyczne), ujmowane w formie praw pedagogicznych, stanowią podstawowe elementy konstruktów teoretycznych pedagogiki oraz są elementami poznania, które można przetworzyć na formy rozwiązań, wzorów, reguł, zasad metodycznych. Wpływ tak tworzonej teoretycznej wiedzy pedagogicznej na praktykę edukacyjną może być duży, nie jest jednak taki współcześnie. Bogactwo informacji zawarte w teoretycznej wiedzy pedagogicznej, ujmowanej zwykle w formie publikacji książkowych i artykułów w czasopismach, może być wykorzystywane w praktyce przez nauczycieli i wychowawców przygotowywanych w toku kształcenia i doskonalenia zawodowego do gromadzenia źródeł wiedzy pedagogicznej, krytycznej analizy jej treści oraz twórczego przetwarzania tej treści na konstrukty użyteczne praktycznie, metodycznie, może być wykorzystywane w praktyce w większym stopniu, gdy autorzy dzieł pedagogicznych ujmują rzecz językiem zrozumiałym dla nauczycieli i wychowawców, dostarczają przykładów i wskazówek (wniosków) dla praktyki.

3. **Problemy teoretyczno-praktyczne** związane zarówno z budowaniem teoretycznej wiedzy pedagogicznej, jak i służeniem praktyce edukacyjnej przybliżają teoretyczną wiedzę pedagogiczną do praktyki. Badacz pedagogiczny nastawiony na bieżącą praktykę czerpie z teorii wiedzę ogólną i wiedzę tę wzbogaca poprzez gromadzenie danych w toku rozwiązywania problemów praktyki. Podejmowanie w toku badań wymienionych problemów stwarza konieczność i powinność zwrócenia się pedagogów-teoretyków w stronę bieżącej praktyki edukacyjnej oraz wpływa z potrzeby ulepszania tej praktyki bądź przez podnoszenie korzystnych efektów, bądź przez przeciwdziałanie (lub ograniczanie) zjawiskom niekorzystnym, m.in. niepowodzeniom dydaktycznym czy patologii społecznej uczniów. Przepływ informacji uzyskanych w toku badań do praktyki nauczycieli i wychowawców jest łatwiejszy ze względu na aktualność praktyczną problemów.

4. **Problemy praktyczne** związane są całkowicie z bieżącą praktyką i z niej są wyprowadzane. Badania pedagogiczne prowadzone na zamówienie władz oświatowych, władz samorządowych i organizacji społecznych dają efekty ujmowane w formie raportów, diagnoz, ekspertyz oraz programów działania. Badacze pedagogiczni przy rozwiązywaniu tego rodzaju problemów najpełniej służą bieżącej praktyce i mają szansę wpływania na nią. M.in. zagadnienia wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, podnoszenia efektywności kształcenia, zjawisk agresji wśród uczniów, zjawisk uzależnień od narkotyków występujących wśród młodzieży są przedmiotem troski nie tylko badaczy oraz praktyków – nauczycieli i wychowawców – lecz także rodziców, środowisk lokalnych, władz politycznych, samorządowych, administracyj-

nych. Rozwiązywanie takich zagadnień, z wykorzystaniem wiedzy teoretycznej, najsilniej wyznacza wpływ teoretycznej wiedzy pedagogicznej na praktykę edukacyjną. W tego rodzaju badaniach znaczącą rolę mogą odgrywać nauczyciele i wychowawcy, przez co ów wpływ się pogłębia.

Możliwości oddziaływania teoretycznej wiedzy pedagogicznej na praktykę edukacyjną związane są także z rodzajami podejmowanych badań pedagogicznych. Szczególne znaczenie dla tego rodzaju oddziaływania mają następujące rodzaje badań: opisowe i diagnostyczne, wyjaśniające, eksperymentalne i weryfikacyjne, historyczne, porównawcze oraz badania z pogranicza nauk.

Badania opisowe, badania diagnostyczne

Poznanie rzeczywistości pedagogicznej, poznanie faktów, zjawisk oraz procesów związane jest z opisem i rozpoznaniem obiektów poznania. Rozpoznawanie zjawisk, w szczególności postawienie diagnoz cząstkowych – głównie typologicznej i genetycznej – daje orientację w poznawanej dziedzinie wychowania i kształcenia. Tego rodzaju wiedza pedagogiczna jest użyteczna nauczycielom nie tylko dla celów poznawczych, lecz także dla celów decyzyjnych, bowiem rozpoznanie korzystnych zjawisk, np. postaw prospołecznych uczniów, stawać się może powodem ich wzmacniania przez nauczycieli, natomiast rozpoznanie niekorzystnych zjawisk, np. wymuszania, daje podstawę do przeciwdziałania (profilaktyki). Dostarczanie nauczycielom i wychowawcom opisów oraz diagnoz pedagogicznych, dotyczących istotnych faktów i zjawisk, staje się ważnym sposobem wiązania teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką edukacyjną.

Badania wyjaśniające

W postępowaniu badawczym pedagog stara się nie tylko opisać poznawane fakty, zjawiska i procesy, lecz także znaleźć odpowiedzi na pytanie „Dlaczego?”. To pytanie leży u podstaw poszukiwań naukowych w przyrodoznawstwie, dyscyplinach humanistycznych i dyscyplinach społecznych. Znajdowanie odpowiedzi na nie służy odkrywaniu prawidłowości deterministycznych i korelacyjnych. Znajdowanie przez badaczy odpowiedzi na pytania o przyczyny i uwarunkowania zjawisk pedagogicznych, np. zjawisk uzależnień młodzieży od środków odurzających czy zjawisk negatywnych podkultur młodzieżowych, pozwala wyjaśniać, rozumieć i interpretować te zjawiska. Uzyskanie przez nauczyciela wiedzy na temat przyczyn, uwarunkowań pozytywnych i negatywnych zjawisk dydaktycznych i wychowawczych daje mu zarówno orientację w otaczającej go rzeczywistości, jak i podstawę do podejmowania decyzji związanych ze sferą kształcenia i wychowania – służących osłabianiu, neutralizowaniu przyczyn zjawisk negatywnych i wzmacnianiu przyczyn zjawisk pozytywnych; w tym zakresie następuje pozytywne wiązanie wiedzy pedagogicznej z praktyką szkolną.

Badania eksperymentalne, weryfikacyjne

Badacze pedagogiczni nie tylko starają się opisać, zdiagnozować i wyjaśnić zastaną rzeczywistość faktów, zjawisk i procesów pedagogicznych, lecz także dokonują prób ingerencji w tę rzeczywistość. Ma to miejsce w toku badań eksperymentalnych, przejawiających się w intencjonalnym wprowadzaniu jakiegoś czynnika (związanego

z treściami, metodami, formami, środkami działań dydaktycznych i wychowawczych) do badanego procesu dydaktyczno-wychowawczego i rejestrowaniu zmian powstałych pod jego wpływem. Założona wstępnie hipoteza o związku przyczynowo-skutkowym zostaje w toku eksperymentu poddana próbie weryfikacji lub falsyfikacji. Odkrywane w ten sposób prawidłowości mają duże znaczenie dla wzbogacania teoretycznej wiedzy pedagogicznej, ale mają też dużą wartość dla praktyki edukacyjnej, jeżeli na drodze badań eksperymentalnych poznawane są sposoby efektywniejszej pracy dydaktycznej i wychowawczej; w ten sposób teoretyczna wiedza pedagogiczna może być twórczo wiązana z praktyką edukacyjną.

Badania historyczne

Nowocześnie pojmowane badania historyczne w pedagogice dają zarówno podstawy wiedzy o praktyce pedagogicznej i rozwoju myśli pedagogicznej w przeszłości, jak i klucz do rozumienia stanu praktyki edukacyjnej i stanu rozwoju teoretycznej wiedzy pedagogicznej współcześnie. Doświadczenia przeszłości związane z prowadzeniem praktyki, jak i rozwijaniem teorii pedagogicznej stanowić mogą dla refleksyjnego teoretyka i nauczyciela źródło inspiracji do działania, ale i skarbnicę przestróg związanych z nieudanymi przedsięwzięciami edukacyjnymi i naukowymi. Nauczyciel zyskawszy z teoretycznej wiedzy pedagogicznej dane o przeszłości może pełniej rozumieć stan współczesnej edukacji, może szukać w przeszłości inspiracji do działań nowatorskich, m.in. wiele dziś może czerpać z ruchu „nowego wychowania” wprowadzającego „komunikański przewrót” (jak to określił J. Dewey) do praktyki szkolnej.

Badania porównawcze

Badania porównawcze prowadzone w skali co najmniej dwóch krajów zaspokajają ciekawość poznawczą, ale dostarczają także informacji o udanych i nieudanych próbach w sferze edukacyjnej. Uwzględniając kontekstualność badanych faktów, zjawisk, procesów i przestrzegając rygoru ekwiwalencji, można wydobyć z doświadczeń edukacyjnych innych krajów elementy inspirujące do wprowadzenia zmian w Polsce. Nauczyciel, który zyska wiedzę z badań porównawczych, może upewnić się w sensowności swoich rozwiązań metodycznych, może także znajdować impulsy do działalności nowatorskiej w Polsce. W ten sposób teoretyczna wiedza pedagogiczna, wzbogacona o wcześniej wymieniane dane z badań historycznych i dane z badań porównawczych, w twórczy sposób może być wiązana z praktyką edukacyjną.

Badania z pogranicza

Opisywanie, wyjaśnianie, rozumienie i interpretowanie faktów, zjawisk i procesów z dziedziny wychowywania, kształcenia i samokształtowania człowieka jest pełniejsze oraz efektywniejsze, jeżeli rzecz ujmuje się z perspektywy poznawczej różnych nauk społecznych i humanistycznych, a nie tylko z perspektywy pedagogicznej. Pedagogika mająca w swej dziedzinie poznania praktykę kształtowania – instytucjonalnego i samokształtowania – człowieka, stwarza szczególne możliwości scalania wiedzy z różnych nauk o człowieku, stwarza duże możliwości badań z pogranicza pedagogiki i nauk dla pedagogiki pomocniczych, przede wszystkim filozofii (antropologii, aksjo-

logii, etyki, estetyki), psychologii (psychologii rozwoju, psychologii kształcenia, psychologii wychowania i innych), socjologii (m.in. socjologii wychowania, socjologii kultury). Uzyskane systemy wiedzy interdyscyplinarnej mogą być twórczo związane z praktyką edukacyjną.

Wyżej dokonana została analiza możliwości oddziaływania teoretycznej wiedzy pedagogicznej na praktykę edukacyjną, pora więc wskazać na możliwości oddziaływania praktyki edukacyjnej na teoretyczną wiedzę pedagogiczną.

Oddziaływania praktyki edukacyjnej na teoretyczną wiedzę pedagogiczną

Rozważając podjęte zagadnienie, rzecz można sprowadzić do pytania: Jaki wpływ na teoretyczną wiedzę pedagogiczną mogą wywierać nauczyciele? Moim zdaniem może się to odbywać poprzez:

- a) występowanie nauczycieli w roli innowatorów pedagogicznych;
- b) występowanie nauczycieli w roli badaczy pedagogicznych.

Ad a) **Innowacje pedagogiczne** są wprowadzeniem zmian (programowych, metodycznych, organizacyjnych) do procesu dydaktyczno-wychowawczego w celu jego ulepszenia, czyli w celu podnoszenia jego efektywności. Motywem innowacji pedagogicznych nauczycieli jest korzystne zmienianie oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych, wzbogacanie i urozmaicanie tych oddziaływań, tak by powodowało to wzrost osiągnięć szkolnych uczniów. Wprowadzenie zmian przez nauczycieli do organizowanych przez siebie procesów jest podobne do działań eksperymentalnych badaczy profesjonalnych, ale nie poddawane surowym rygorom metodologicznym metody eksperymentalnej. Pozytywne efekty innowacji nauczycieli mogą być inspiracją do badań eksperymentalnych w naukach pedagogicznych, w ten sposób następuje wpływ praktyki nauczycielskiej na rozwój teoretycznej wiedzy pedagogicznej.

Ad b) **Nauczyciel jako badacz pedagogiczny** może, mając odpowiednie przygotowanie metodologiczne, prowadzić profesjonalne badania pedagogiczne w skali diagnozowania i wyjaśniania faktów i zjawisk swojej własnej praktyki, w szczególności może poznawać cechy uczniów, cechy środowiska rodzinnego uczniów, cechy środowiska lokalnego, środowiska szkolnego (rówieśniczego), badać proces kształcenia, wyniki procesu kształcenia, uwarunkowania tych wyników. Te badania prowadzone na skalę lokalną dostarczają częściowej wiedzy dla teorii pedagogicznej. Nauczyciel dobrze przygotowany do pracy badawczej w pedagogice może podejmować badania o dużej doniosłości dla teoretycznej wiedzy pedagogicznej. Wyrażać się to może w formie badań opisowych, wyjaśniających, eksperymentalnych prowadzonych na próbach reprezentatywnych dla populacji uczniów, klas, szkół. Realizacja takich zamierzeń jest realna w sytuacji nierzadkiego już dziś podejmowania przez nauczycieli studiów doktoranckich. Osiągane rezultaty badawcze mają szczególną wagę dla teoretycznej wiedzy pedagogicznej, bowiem nauczyciel lepiej niż badacz uczelniany zna i rozumie realia praktyki szkolnej.

Oddziaływania na siebie teoretycznej wiedzy pedagogicznej i praktyki edukacyjnej mogą być jednokierunkowe, mogą jednak przybierać formę wzajemnego sprzężenia obu sfer: teorii i praktyki.

Wspólnota działań badaczy profesjonalnych i nauczycieli

Podnoszenie poziomu kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz większy zwrot teoretyków pedagogiki w stronę praktyki edukacyjnej mogą owocować inicjatywami poznawczymi, w których teoretycy i praktycy (nauczyciele) są partnerami podejmującymi wspólne działanie poznawcze i praktyczne. Może się to realizować na trzech drogach. Oto one:

1. **Badania w działaniu**, w toku których badacze pedagogiczni wspólnie z nauczycielami opracowują programy zmian w procesie dydaktyczno-wychowawczym, wprowadzają programy do praktyki, oceniają efekty bieżące i końcowe tego przedsięwzięcia i w przypadku korzystnych rezultatów upowszechniają program. Programy zmian tworzone są na podstawie analizy dokonań teoretycznych w pedagogice oraz w wyniku doświadczeń nauczycieli. Badacze i nauczyciele w sposób twórczy przetwarzają i wiążą teoretyczną wiedzę pedagogiczną z praktyką edukacyjną. Efekty tego rodzaju badań przynosić mogą korzyści praktyczne dla pracy szkolnej, mogą być korzystne dla teoretycznej wiedzy pedagogicznej, czyniąc z niej konstrukt praktycznie użyteczny i stanowiąc weryfikację koncepcji teoretycznych. Nauczyciele przygotowani do badań pedagogicznych stanowią mogą wartościowych i twórczych partnerów dla badaczy profesjonalnych, badacze profesjonalni mają sposobność wykorzystywania swego dorobku dla celów użyteczności praktycznej, czyli nadawania mu wartości społecznej.

2. **Wspólne badania empiryczne ilościowe i jakościowe** badaczy profesjonalnych i nauczycieli służyć mogą diagnozowaniu, wyjaśnianiu, projektowaniu. Nowe zjawiska w sferze kształcenia, m.in. wpływ środków masowego komunikowania na rozwój wiedzy uczniów, nowe zjawiska w dziedzinie wychowywania, m.in. nasilające się wśród uczniów zjawiska patologii społecznej, stanowią poważne wyzwania poznawcze i praktyczne (społeczne). Podejmować te wyzwania mogą zjednoczeni ideą rozwiązywania problemów i ulepszania pracy szkoły badacze profesjonalni i nauczyciele. Sami nauczyciele i sami badacze nie są w stanie czynić tego efektywnie. Z diagnoz i wyjaśnień powinny wynikać wnioski metodyczne dla praktyki, które wymagają weryfikacji i modyfikacji. Wyniki badań mogą być przedstawiane przez pedagogów i nauczycieli na konferencjach naukowych i publikowane w pracach zbiorowych.

3. **Badanie i ocenianie efektów reformy oświatowej** stanowi wartościowe pole do wspólnych działań badaczy profesjonalnych i nauczycieli. Reforma edukacyjna, reforma systemu oświaty jest innowacją w makroskali, mogącą mieć dalekosiężne znaczenie społeczne, zarówno pozytywne, jak i negatywne. Ów czynnik ryzyka błędnych następstw każe zwrócić szczególną uwagę na bieżącą analizę efektów reformy. Tu współpraca polityków oświatowych, pedagogów teoretyków i nauczycieli jest wysoce pożądana. Efekty bieżącej kontroli i oceny rezultatów reformy mogą być dobrą podstawą do modyfikowania działań reformatorskich, by zminimalizować ryzyko błędów. Istotne znaczenie dla szacowania korzyści reformy mają kontrola i ocena końcowa, a także kontrola dystansowa, bowiem znaczna część efektów dydaktycznych i wychowawczych – przede wszystkim moralnych – pojawi się w życiu jednostek i społeczności po co najmniej kilku latach od zakończenia cyklu reformy; reformowanie jest „zasiewem pedagogicznym”, na plony trzeba długo czekać.

W dziele kontroli oraz oceny końcowej i dystansowej wspólnota działań badaczy profesjonalnych i nauczycieli jest niezbędna.

Wyżej określiłem możliwe przejawy twórczego wiązania teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką edukacyjną. Rodzi się pytanie o uwarunkowania tego korzystnego zjawiska i procesu.

Uwarunkowania twórczego wiązania teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką edukacyjną

Podstawowymi warunkami realizowania możliwości twórczego wiązania teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką edukacyjną są niżej wymieniane składniki rzeczywistości oświatowej i społecznej.

– Postawy i kompetencje naukowców z kręgu nauk pedagogicznych, przede wszystkim dydaktyki ogólnej i teorii wychowania. Postawy korzystne to te, które wyrażają się we wszystkich składnikach strukturalnych: wiedzy na temat realiów praktyki edukacyjnej (komponent intelektualny), pozytywnego stosunku do praktyki edukacyjnej (komponent emocjonalno-oceniający), prowadzenia badań skierowanych na tę praktykę (komponent behawioralny). Badacze pedagogiczni prowadzący badania zorientowane teoretycznie mogą wskazywać na praktyczną użyteczność uzyskanych wyników, badacze zorientowani praktycznie mogą podejmować problemy teoretyczno-praktyczne i praktyczne o dużej aktualności i wadze społecznej. Wyniki poszukiwań mogą w sposób przystępny i dobrze osadzony w praktyce przedstawiać nauczycielom poprzez publikacje, opracowania metodyczne, prelekcje, referaty, konsultacje, a także w toku studiów podyplomowych i kursów doskonalenia zawodowego nauczycieli. Takich pracowników naukowych mogą kształtować samodzielni profesorowie, mający przeświadczenie o społecznej użyteczności nauk pedagogicznych.

– Postawy i kompetencje nauczycieli szkół wszystkich szczebli wyrażające się w wiedzy na temat osiągnięć nauk pedagogicznych (a także psychologii, socjologii, filozofii), pozytywnym stosunku emocjonalnym do tej wiedzy, umiejętności przetwarzania teoretycznej wiedzy pedagogicznej na konstrukty użyteczne metodycznie. Łatwiej takie postawy i kompetencje poznawcze przejawiać tym nauczycielom, którzy przygotowani są od strony metodologicznej do badań pedagogicznych i którzy podejmują próby badań diagnostycznych i wyjaśniających. Korzystną okolicznością jest motywacja nauczycieli do korzystania z książek i czasopism pedagogicznych, a także przygotowywanie przez nich artykułów do czasopism, w których przedstawiają własne doświadczenia i próby innowacyjne oraz badawcze. Takich nauczycieli już dziś nie brakuje, ale nie stanowią oni większości w gronie kadry nauczycielskiej szkół podstawowych i średnich. Analizowane postawy nauczycieli trzeba kształtować poprzez oddziaływania instytucjonalne (o czym piszę poniżej), mogą się one konstituować w toku samokształtowania zawodowego, stanowiącego podstawowy element kariery nauczycielskiej.

– Nowoczesne kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli. Rys nowoczesności związany jest z kształtowaniem motywacji do korzystania z literatury pedagogicznej, umiejętności krytycznej analizy jej treści, umiejętno-

ści przetwarzania tych treści w taki sposób, by stały się użyteczne metodycznie. Te elementy kształcenia i doskonalenia zawodowego są słabo zaznaczane w uczelniach kształcących nauczycieli, nie w pełni też wykorzystywane są do celów analizy elementów nowoczesności pedagogicznej organizowane przez uczelnie praktyki zawodowe przyszłych nauczycieli. Nowocześnie mogą kształcić nauczycieli ci pracownicy dydaktyczni uczelni wyższych, którzy sami mają motywację do korzystania z teoretycznej wiedzy pedagogicznej, umiejętności wykorzystywania tej wiedzy i umiejętności jej tworzenia w toku pracy badawczej przynoszącej kolejne stopnie i tytuły naukowe.

– Uwarunkowania społeczne związane są przede wszystkim z klimatem stworzonym wokół szkoły i edukacji, z pozycją społeczną nauczycieli, atmosferą w zespołach nauczycielskich. Twórczej pracy nauczycieli polegającej między innymi na wykorzystywaniu teoretycznej wiedzy pedagogicznej służą: a) wysoki poziom aspiracji edukacyjnych społeczności lokalnych, a co za tym idzie pozytywny klimat wokół pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół, b) wysoka pozycja społeczna zawodu nauczycielskiego, darzenie nauczycieli uznaniem i przydawanie im autorytetu, c) pozytywna atmosfera dla pracy twórczej i innowacyjnej w zespołach nauczycielskich na terenie szkół (wiele tu zależy od umiejętności demokratycznego kierowania dyrektorów, podmiotowego i partnerskiego traktowania nauczycieli; tworzeniu pozytywnej atmosfery służyć mogą nauczyciele wykształceni w uczelniach przez twórczych pracowników naukowo-dydaktycznych).

– Uwarunkowania ekonomiczne związane są z finansowaniem inicjatyw upowszechniania wiedzy pedagogicznej, doświadczeń innowacyjnych, z nagradzaniem twórczych nauczycieli, gratyfikacją finansową nauczycieli ubiegających się o stopień doktora (np. w formie stypendiów). Twórczej pracy nauczycieli, związanej z korzystaniem z dorobku nauk pedagogicznych może służyć znaczące podniesienie uposażeń finansowych nauczycieli. W sytuacji, gdy zawód nauczycielski będzie bardziej opłacalny finansowo, o wykonywanie go będą się ubiegać ludzie ambitni i twórczy, zwiększy się również konkurencyjność zawodowa, odejdą z tego zawodu jednostki przypadkowe, bez talentu i pasji pedagogicznej.

– Stan i kierunki rozwoju pedagogiki ogólnej oraz metodologii pedagogiki jako dyscyplin wyznaczających status naukowy pedagogiki. Twórczemu wiązaniu teoretycznej wiedzy pedagogicznej z praktyką edukacyjną służyć może rozwój pedagogiki w równym stopniu skierowanej na teorię i praktykę pedagogiczną. Nie będzie temu służyć pedagogika spekulacyjna, oderwana od rzeczywistości pedagogicznej, oparta na grach semantycznych, czyli – ze społecznego punktu widzenia – bezużyteczna. Moda na taką „bezużyteczną” pedagogikę zaczyna przemijać. Znaczna część młodych badaczy przejawia ambicję budowania pedagogiki konstruktywnej, bazującej na wynikach badań empirycznych ilościowych i jakościowych, sięga do metody eksperymentu pedagogicznego. Z nimi można wiązać nadzieję na tworzenie teoretycznej wiedzy pedagogicznej, do której nauczyciele zechcą sięgać i z której elementów będą korzystać nie tylko w toku kształcenia zawodowego, ale także w trakcie samokształtowania zawodowego.

Przedstawione wyżej uwarunkowania są realne do uwzględnienia w polityce społecznej i polityce edukacyjnej państwa. Należy żywić nadzieję, że dobrze wyedukowani politycy będą baczyć na te uwarunkowania i dawać im wysoką rangę w swojej aktywności społecznej.